

УДК 340.113 + 340.134

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.9>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Суперсон О.О.,

аспірант кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Суперсон О.О. Процесуальні аспекти застосування юридичних технологій підготовки судових рішень.

В роботі автором розкрито актуальність наукового дослідження процесуальних аспектів застосування юридичних технологій підготовки судових рішень. Відзначено, що юридичні технології за своєю природою та сутністю являють собою не лише комплекс правил, методик, засобів та прийомів вчинення юридично значимих дій та досягнення юридично значимих результатів, але і включають в себе систему послідовних процесуальних засобів реалізації (застосування) зазначеного юридико-технічного інструментарію.

Уточнено, що юридичні технології як об'єкт наукового пізнання потребують вивчення не лише з точки зору комплексу юридичного інструментарію, але і з точки зору процесуальних прийомів і методик їх використання, що дозволить поєднати: по-перше формальну складову юридичних технологій, що включає в себе комплекс правил, методик, засобів та прийомів вчинення юридично значимих дій та досягнення юридично значимих результатів; по-друге, процесуальну складову юридичних технологій, вивчення якої дозволить розкрити вказані вище правила, методики, засоби та прийоми з точки зору їх динаміки, як предмет використання уповноваженими особами у чітко визначеному порядку та послідовності.

Поєднання формальної та процесуальної складової дозволить сформулювати комплексне уявлення про юридичні технології як про складний юридичний феномен, що має бінарний зміст, поєднуючи в собі комплекс юридико-технічних інструментів здійснення юридичної діяльності або/та оформлення юридичних документів, з одного боку, та систему послідовних стадій використання такого інструментарію за допомогою здійснення юридично-значимої діяльності – з іншого. На підставі аналізу поглядів вчених на питання процесу підготовки правових актів здійснено спробу виокремити особливу модель застосування юридичних технологій підготовки судових рішень, яка складається з наступних процесуальних етапів: а) підготовчий етап, коли є можливість сформулювати проект вступної частини судового рішення;

б) основний етап, в межах якого в процесі розгляду судової справи є можливість з'ясувати обставини судової справи та, відповідно, скласти проект описової частини судового рішення; в) мотиваційний етап, змістом якого є формування певного суддівського уявлення в частині кола мотивів, котрі визначають в подальшому резолютивну частину судового рішення; г) резолютивний етап, що настає по завершенню судового розгляду та визначає можливість ухвалити остаточну резолютивну частину судового рішення.

Ключові слова: судочинство, судова діяльність, правовий акт, судовий акт, судове рішення, юридична техніка, техніка правових актів.

Superson O.O. Procedural aspects of the application of legal technologies in the preparation of court decisions.

In the work, the author revealed the relevance of the scientific study of the procedural aspects of the application of legal technologies in the preparation of court decisions. It was noted that legal technologies, by their nature and essence, represent not only a set of rules, methods, means and techniques for committing legally significant actions and achieving legally significant results, but also include a system of consistent procedural means of implementation (application) of the specified legal and technical tools. It is clarified that legal technologies as an object of scientific knowledge need to be studied not only from the point of view of a complex of legal tools, but also from the point of view of procedural techniques and methods of their use, which will allow to combine: first, the formal component of legal technologies, which includes a set of rules, methods, means and techniques for committing legally significant actions and achieving legally significant results; secondly, the procedural component of legal technologies, the study of which will reveal the above rules, methods, means and techniques from the point of view of their dynamics, as the subject of use by authorized persons in a clearly defined order and sequence. The combination of a formal and procedural component will allow to form a comprehensive view of legal technologies as a complex legal

phenomenon that has a binary meaning, combining a complex of legal and technical tools for the implementation of legal activities and/or drafting of legal documents, on the one hand, and a system of successive stages of use such a toolkit through the implementation of legally significant activities - on the other hand. On the basis of the analysis of the views of scientists on the issue of the process of preparation of legal acts, an attempt was made to single out a special model of the application of legal technologies for the preparation of court decisions, which consists of the following procedural stages: a) the preparatory stage, when it is possible to form a draft of the introductory part of the court decision; b) the main stage, within which in the process of consideration of a court case there is an opportunity to find out the circumstances of the court case and, accordingly, draft the descriptive part of the court decision; c) motivational stage, the content of which is the formation of a certain judge's idea in part of the circle of motives, which will determine the decisive part of the court decision in the future; d) the resolutive stage, which occurs after the conclusion of the court proceedings and determines the possibility of adopting the final resolutive part of the court decision.

Key words: judiciary, judicial activity, legal act, judicial act, court decision, legal technique, technique of legal acts.

Постановка проблеми та її актуальність.

Юридичні технології за своєю природою та сутністю являють собою не лише комплекс правил, методик, засобів та прийомів вчинення юридично значимих дій і досягнення юридично значимих результатів, але і включають в себе систему послідовних процесуальних засобів реалізації (застосування) зазначеного юридико-технічного інструментарію. Саме слово «технологія» в енциклопедичних джерелах визначається як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь [1, с. 106] або як сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, інформації, вироблення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг тощо [2, с. 1448], а отже по відношенню до юриспруденції воно вживається для позначення особливих процесуальних механізмів проведення операцій щодо застосування юридико-технічного інструментарію здійснення юридичної діяльності, в тому числі і оформлення відповідних юридичних документів. Юридичні технології як об'єкт наукового пізнання потребують вивчення не лише з точки зору комплексу юридичного інструментарію, але і з точки зору процесуальних прийомів і методик їх використання, що дозволить поєднати:

по-перше формальну складову юридичних технологій, що включає в себе комплекс правил,

методик, засобів та прийомів вчинення юридично значимих дій та досягнення юридично значимих результатів;

по-друге, процесуальну складову юридичних технологій, вивчення якої дозволить розкрити вказані вище правила, методики, засоби та прийоми з точки зору їх динаміки, як предмет використання уповноваженими особами у чітко визначеному порядку та послідовності.

Поєднання формальної та процесуальної складової дозволить сформувати комплексне уявлення про юридичні технології як про складний юридичний феномен, що має бінарну сутність, поєднуючи в собі комплекс юридико-технічних інструментів здійснення юридичної діяльності або/та оформлення юридичних документів, з одного боку, та систему послідовних стадій використання такого інструментарію за допомогою здійснення юридично-значимої діяльності – з іншого.

Вивчення процесуальних засад застосування юридичних технологій на прикладі судових рішень відображає емпіричну базу нашого дослідження, забезпечуючи його предметність, відображаючи особливості практичного застосування таких технологій в контексті формалізації судових актів.

З урахуванням того, що в деяких своїх працях [3; 4] ми вже акцентували увагу на особливостях юридико-технічного оформлення судових актів, тобто зробили спробу розкрити формальну складову юридичних технологій, логічним продовженням нашого дослідження стане аналіз процесуальних аспектів застосування юридичних технологій підготовки судових рішень. Особливо актуальним вбачається проведення саме теоретико-правового виміру застосування юридичних технологій підготовки судових рішень, що дозволить з'ясувати загальні закономірності функціонування юридичних технологій як явища правової реальності, що виявляється в практиці підготовки судових рішень.

Крім того, актуалізує важливість тематики цієї наукової роботи і поточне оновлення законодавчої бази та модернізація механізму судочинства в Україні, що вимагає не лише вдосконалення техніки підготовки нормативно-правових та судових актів, але і забезпечення належних процесуальних інструментів застосування такої техніки. Адже, грамотність та чіткість правових формулювань, забезпечення логічного взаємозв'язку між ними, використання усталених способів викладення правових приписів, положень судових актів зумовлюють ефективність їх соціального впливу та максимальне досягнення задуму суб'єктів правотворчості та судочинства щодо розвитку суспільних відносин або вирішення конкретної життєвої ситуації.

Стан наукової розробки теми. На сьогодні в науковому плані різноманітні аспекти юридич-

них технологій досліджені в роботах таких вчених як Ж.О. Дзейко, В.М. Косович, І.І. Оніщук, І.Д. Шутак, О.І. Ющик та ін. Однак варто зауважити, що більшість робіт зазначених науковців досліджують юридичні технології крізь призму питань юридичної техніки або окремих її правил, прийомів, способів чи засобів. Окрім того, наукові дослідження вказаних правознавців досліджували або суто теоретичні аспекти юридичних технологій, або надавали комплекс інформаційного матеріалу, що мав суто прикладний характер та стосувався переважно удосконалення процедур прийняття нормативно-правових актів.

В юридичній літературі деякими вченими окремі аспекти юридичних технологій вивчалися в межах розгляду особливостей правових актів в цілому. Серед таких правознавців можна назвати В.О. Бутенка, Ж.О. Дзейко, І.С. Кириленко, Б.Е. Наставного, Л.І. Пригару та ін. Але тематика їхніх робіт стосувалася переважно проблем юридико-технічного змісту правових актів та особливостей їхньої форми й внутрішньої будови. Тим самим, особливості юридичних технологій прийняття актів правозастосування, а також і судових рішень, залишилися без належної конкретизації.

Варто зазначити, що окремі юридичні джерела, які присвячені проблемам правореалізації та правозастосування, містять деякі висновки щодо особливостей процесу прийняття актів правозастосування, в тому числі і судових актів. Так, в роботах І.О. Білі-Сабодаш, С.Л. Лисенкова, С.П. Кравченка, О.Г. Мурашина, та ін. надано лише окрему інформацію щодо юридичних технологій прийняття правових актів, що свідчить про епізодичність вивчення технологій прийняття судових актів. Однак, комплексного наукового дослідження теоретико-правових та практичних аспектів процесуального механізму застосування юридичних технологій прийняття судових рішень як на дисертаційному рівні, так і на монографічному, не було проведено.

Мета дослідження. З урахуванням високого рівня актуальності тематики цієї наукової роботи вважаємо, що її метою є встановлення та характеристика моделі процесу застосування юридичних технологій підготовки судових актів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження процесуальних аспектів застосування юридичних технологій підготовки судових актів має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Вказане було неодноразово підкреслено і у поглядах вчених, які акцентували увагу на принциповості юридичних технологій в цілому та формальній грамотності судових актів зокрема. Так, на думку Л.І. Пригари, процесуальність застосування юридичних технологій при підготовці актів правозастосування в цілому слід пов'язати із так званою «композиційною побудовою самого акту

правозастосування» [5, с. 115]. На переконання вченої «при створенні нових правових актів або їх оновленні потрібно оволодіти всіма необхідними знаннями та навичками про те, як вони створюються та формуються» (що по суті відображає формальну складову технології підготовки судових рішень. – *Прим. авт.*). Проте, з іншої сторони, на чому наголошує додатково Л.І. Пригара, процедура правозастосування передбачає певну специфічну побудову акту правозастосування, що має характер «композиційної побудови». При чому композиційну побудову акту правозастосування вчена відносить до елементу понятійно-категоріального апарату юридичної науки та вживає його в значенні певного процесуального юридико-технічного аспекту побудови відповідного правового акту, що визначає специфіку його структуризації та змісту [5, с. 115]. В інших юридичних джерелах створення актів правозастосування переважно характеризується крізь призму судових актів, як особливе процесуальне явище, певна технологія надання формального виразу волі суб'єкта правозастосування. Принаймні заперечень зі сторони науковців в частині визнання процесуальності правозастосування та підготовки і прийняття відповідних актів правозастосування в юридичній літературі виявлено нами не було. Проте терміни, які вживаються вченими для позначення процесуальності прийняття відповідних актів правозастосування, в тому числі і судових актів, є різними, що породжує певну доктринальну дискусію в цьому питанні. Зокрема, науковці оперують такими поняттями як етапи розробки і прийняття правових актів [6, с. 75]; послідовне викладення правової інформації шляхом поєднання її складових різноманітними типами лексичного, граматичного та логічного зв'язку [7, с. 153] або мовно-інформаційне втілення волі суб'єкту правозастосування, що надає цій волі рис цілісності, завершеності, забезпечує її доступність і максимальну зручність для вивчення та застосування [8, с. 8] тощо. Проте варто відзначити, що в юридичній науці в окремих наукових роботах вживається термін «юридична технологія», зміст якого розкривається з точки зору процесу діяльності уповноважених суб'єктів, результат якого породжує юридично визначені наслідки. Саме юридична технологія в юриспруденції забезпечує формулювання правозастосовного акту, що акумулює в собі смислову і змістовну єдність, змістом якої є поєднання різноманітних типів лексичних, граматичних та логічних зв'язків. При чому особливістю такого поєднання, на переконання вченого, є втілення в результатах правозастосування, тобто у визначених правових наслідках певного морального характеру рішення та прагматичну настанову подальшої поведінки суб'єктів права [9, с. 55]. Крім того, феномен юридичної технології вченими визначається крізь призму його прояву як

особливого процесу підготовки, оформлення та оприлюднення різноманітних юридичних актів, в рамках якого використовуються необхідні засоби, прийоми, способи та методи юридичної діяльності [10, с. 44], при чому такий процес характеризується як певна послідовність дій з метою створення правових актів та подальшого досягнення правового ефекту [11, с. 104].

Проте варто зробити застереження про те, що остаточне оформлення самого судового рішення може бути відтерміноване після оголошення резолютивної частини судового рішення, що допускається положеннями вітчизняного процесуального законодавства. На нашу думку, побудова правового акту повинна носити певний логічно послідовний, композиційний характер, що забезпечує єдність та цілісність як самого документа, так і його структурних частин. Вказаний аспект побудови правового акту в юридичній літературі підкреслюється як певна властивість документу, його юридико-технічна ознака. Л.І. Пригара в цьому аспекті, відстоюючи ідею «композиційної будови акту правозастосування», акцентує увагу при її характеристиці на аналізі сутності структурних елементів текстової будови самого акту. Саме композиційне розміщення структурних частин юридичного документа, наявність логічної послідовності у викладенні всіх елементів акту є підґрунтям забезпечення композиційності самого документа, з однієї сторони, та формування гармонічної виваженої системи актів правозастосування, з іншої. Як правило, загальний кількісний склад композиційної будови актів правозастосування не перевищує більше як чотири складові елементи, серед яких можливо виокремити наступні: а) вступна частина, в якій вказується найменування акту, а також орган, який його видав, місце та час його винесення, учасники справи, предмет спору і перелік осіб, на яких розповсюджується даний акт; б) констатуюча (описова) частина, в якій зазначається сутність справи, яка розглядається; в) мотивувальна частина, де аналізуються отримані докази, надається їх оцінка, правова кваліфікація, з посиланням на норму права, яка реалізується; г) резолютивна частина, в якій вміщуються як основні, так і додаткові приписи акту [5, с. 123-124].

Призначенням вступної частини судового рішення насамперед є закріплення вихідної інформації про справу, сторони, загальної характеристика предмету судового розгляду тощо. Закріплення такої інформації є не лише формальною вимогою чинного законодавства України, але і передбачає загальну фіксацію реквізитів судового акту, суб'єкта здійснення судочинства, суб'єктів, яких стосується судочинства і яких в подальшому стосуватимуться правові наслідки судового акту тощо. Крім того, відсутність або недостатність такої інформації буде підставою для оскарження та-

кого судового акту через недотримання формальних вимог його оформлення.

Не менш важливою є роль описової (або констатуючої) складової судового акту, яка у своєму змісті має вказати підстави порушення провадження у справі, відображає коло заявлених вимог сторонами, включає також відомості про доказову базу, їх джерела, необхідні данні, на основі яких встановлюються фактичні обставини справи, що передбачені в гіпотезі правової норми. Окрім того, в цій частині надається детальний аналіз та правова оцінка всіх обставин справи. Відсутність вказаної частини судового акту або недостатність викладеної в ній інформації може стати підставою для оскарження такого акту або неможливості його належного виконання та досягнення передбачених правових наслідків. Варто також відзначити і важливу роль мотивувальної складової судового рішення, в якій має бути зазначено коло обставин, які достовірно встановлені в процесі дослідження доказів, містить мотиви, відповідно до яких приймаються або відхиляються відповідні докази, а також зазначаються висновки, якими обґрунтовуються вибір юридичних норм і сутність рішення, яке приймається. Мотивувальна частина містить інформацію щодо змісту і оцінки отриманих доказів та висловлених аргументів, які призводять до певних висновків по справі. При цьому сама мотивувальність актів правозастосування може відобразитися шляхом викладу змісту встановлених обставин і доказів, на яких ґрунтуються висновки, з поясненнями, чому одні докази прийняті, а інші відхилені. Резолютивна частина акту правозастосування має логічно завершений характер та характеризує зміст рішення суб'єкту правозастосування відносно чітко визначеної життєвої ситуації та певного кола осіб [12, с. 97].

Технологічні аспекти підготовки правових актів крізь призму феномену «нормопроекування» розкриває у своїх дослідженнях і Т.О. Дідич, наголошуючи на тому, що нормопроекування характеризується комплексом ознак, до яких відносяться: по-перше, це діяльність, що здійснюється уповноваженим суб'єктом чи за його дорученням іншою особою; по-друге, вона має нормативно закріплений порядок здійснення; по-третє, вона характеризується цілеспрямованим спрямуванням та має результативний характер; по-четверте, така діяльність має певну ступінь організації; по-п'яте, вона здійснюється відповідно до правового регламенту; по-шосте, вона має певний рівень наукового обґрунтування та забезпечення. Разом з тим, вчених звертає увагу, що, з однієї сторони, нормопроекування являє собою специфічну інтелектуальну поведінку суб'єктів в рамках процесу пізнання, діяльності та результату, що складають зміст нормопроектної роботи, а з іншої сторони, це є сукупність послідовних ста-

дій, які забезпечують процесуальність та циклічність нормопроектної діяльності [13, с. 7]. По суті мова іде саме про інструментально-технологічну складову нормопроекування, яке поєднує в собі особливу процесуальну активність, в межах якої акумульовано інтелектуальний потенціал розробника проектів, телеологічну складову, результативний аспект, організацію та правове забезпечення. Тобто технологічна складова нормопроекування має узагальнюючий характер, забезпечуючи алгоритмічність та організацію підготовки і прийняття правових актів. В свою чергу О.В. Богачова на прикладі законопроекування, яке визначається як процес та інструментарій створення закону, що виявляється в процесі законопідготовчої діяльності [14, с. 3], доводить, що технологія законопроекування являє собою оптимальну теоретичну модель, що має ключове значення для досягнення максимальної ефективності законотворення взагалі, оскільки рівень практичної реалізації саме цього етапу визначає наскільки актуальними, науково обґрунтованими та доскональними з техніко-юридичної точки зору є законопроекти, що подаються на розгляд парламенту [14, с. 78]. Процесуальність технології законопроекування впливає із загальної моделі законотворення, що з точки зору теорії та практики законотворення складається зі стадій планування, підготовки тексту проекту закону (законопроекування) та експертизи законопроектів [14, с. 78, 79]. В свою чергу Р. Чорнолуцький у власному науковому дослідженні акцентує увагу саме на процесуальності та технологічності законотворення, які вкладає в основу обґрунтування власної моделі законотворення. Як наслідок, приходять до наступних висновків: по-перше, в рамках моделі законотворення слід виокремлювати допарламентський етап; по-друге, допарламентський етап законотворення слід вважати законопідготовчою діяльністю; по-третє, допарламентський етап законотворення і таким чином законопідготовча діяльність складається зі стадій: а) планування; б) підготовки тексту проекту закону (законопроекування); та в) експертизи законопроектів; по-четверте, системний аналіз законопідготовчої діяльності дає змогу вважати її законопроекуванням (нормопроекуванням) у широкому розумінні, а стадію законопідготовчої діяльності – тобто саму підготовку тексту проекту закону (законопроекування) – вважати законопроекуванням (нормопроекуванням) у вузькому розумінні [15].

Висновки. Трансформуючи такий підхід вченого на площину процесу застосування юридичних технологій підготовки судових рішень можемо відзначити, що поєднання процесуальних та технологічних засад підготовки судових рішень дозволяє виокремити особливу модель застосування юридичних технологій підготовки судових

рішень, яка складається з наступних процесуальних етапів:

а) підготовчий етап, коли є можливість сформувати проект вступної частини судового рішення;

б) основний етап, в межах якого в процесі розгляду судової справи є можливість з'ясувати обставини судової справи та, відповідно, скласти проект описової частини судового рішення;

в) по завершенню розгляду судової справи, коли відбулись судові дебати у судді або у колегії суддів формується певне уявлення в частині кола мотивів, котрі визначають в подальшому резолютивну частину судового рішення, відповідно на цьому етапі є можливість формування проекту мотиваційної частини судового рішення. Умовно вказаний етап можливо визначити як мотиваційний;

г) перебування суді або колегії суддів у нарадчій кімнаті по завершенню судового розгляду визначає можливість ухвалити остаточну резолютивну частину судового рішення, тим самим викласти її зміст у проекті судового рішення. Умовно вказаний етап можливо визначити як резолютивну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови: в 11 томах. Київ, Том 10, 1979. С. 106.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Суперсон О.О. Юридико-технічні особливості судових актів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 70–73.
4. Суперсон О.О. Помилки у використанні юридичної техніки: різновиди та їх характеристика. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2021. № 1. С. 12–17.
5. Пригара Л.І. Юридична техніка актів правозастосування. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008, 244 с.
6. Воронов М.Н. Правовые акты законодательной власти в Украине. Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харьков, 1997. 192 с.
7. Биля І.О. Нормотворча техніка: поняття і загальна характеристика. *Вісник Національної академії правових наук*. 2002. № 1(28). С. 152–157.
8. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія: Навчальний посібник. Друге вид., змін. і доп. Київ: Стіло, 2004. 277 с.
9. Кравченко С.П. Мова як фактор правоутворення та законотворення. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2000. 201 с.
10. Кельман М.С. Правозастосування як складова частина механізму правового регулювання. *Держава і право: Збірник наукових*

- праць. *Юридичні і політичні науки*. 2004. Випуск 26. С. 42–47.
11. Погорелов Є.В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект). Дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2000. 167 с.
 12. Дзейко Ж.О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження. Монографія. Київ: Київський університет, 2007. 360 с.
 13. Дідич Т.О. Нормопроекування: теоретико-правовий аспект. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 198 с.
 14. Богачова О.В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. 448 с.
 15. Чернолуцький Р.В. Стадійна характеристика нормопроектної діяльності та її роль в конституційному праві. *Публічне право*. 2015. Вип. 3(19). С. 128–137. URL : <https://jurliga.ligazakon.net/ru/catalog/9318/publikatsii/25>.